

UN INTENT D'EMMARCAR L'ESTUDI D'ALGUNES INTERFERÈNCIES ENTRE EL CATALÀ I EL CASTELLÀ EN RELACIÓ A L'ÚS DEL PRONOM *ELL*

1. INTRODUCCIÓ DEL PROBLEMA

Fabra (1912, §114) va notar que per al català era repugnant («repugna al catalán») aplicar *ell-ella-ells-elles* a coses, observació que repeteix Badia (1947, §105.2). Solà (1972, v. II, pàgs. 35-40) (d'on he tret la informació anterior) demostra amb exemples que la praxi d'aquests lingüistes (i de més lingüistes i d'escriptors) contradiu els seus preceptes; heus-ne alguns exemples de Fabra (n'elimine la font i cite només la pàgina i el número de l'exemple de Solà

- (1) a. Les nasals tenen la facultat d'assimilar-se la consonant que va darrera d'*elles* (pàg. 38 (123)).
- b. En tots els verbs [...] o en la immensa majoria d'*ells*¹ (pàg. 38 (124)).
- c. Quan [...] s'omet una expressió [...] que [...] hi figuraria precedida d'un mot quantitatiu [...] o bé precedida d'un grup de mots enllaçats amb *ella* per mitjà de la preposició *de* [...], el representant de la dita expressió [...] o del grup format per *ella* i la preposició *de* (pàg. 38 (126)).
- d. S'havia operat tal o tal canviament [...] i l'ortografia medieval *el* dissimulava o era incompatible amb *ell* (pàg. 38 (127)).

Solà (pàg. 34) dóna un antecedent històric d'aquesta qüestió, la *Gramàtica* de Port Royal (Lancelot i Arnauld, 1660, pàgs. 63-65). Segons

1. Aquest cas no és rar en la llengua escrita; en done un exemple de *Cromines*:

(i) [...] estrats successius [...] amb l'explicació de com i per què cada un d'*ells* evolucionarà fins a [...] (1976, v. I, pàg. 13).

aquesta gramàtica francesa, el nominatiu *il* i *elle* i l'acusatiu *le* i *la* no tenen restriccions, però els altres casos (datiu, ablatiu i genitiu² més els possessius *son* i *sa*) només es poden aplicar a les persones. És per això que no es pot dir en francès (ni en català)

(2) Je ne puis vivre sans *elle* [*elle*= una casa] (Solà, pàg. 34 (112)).

Solà hi afegeix la dualitat *tenir* (persones) i *haver-hi* (no persones) (pàg. 36), la qual no tindrà en compte en aquesta comunicació, com tampoc el problema dels possessius.

Lancelot i Arnau d'oposaven el nominatiu (*ell*) i l'acusatiu (*el*) (absència de preposicions) a la resta de casos (presència d'una preposició), oposició que perdura implícitament a les obres esmentades de Fabra i Badia, ja que segons Solà (pàg. 36) aquests autors no posen cap exemple d'aplicació de *ell* com a subjecte. Ara bé, el català i el francès no actuen igual en relació al subjecte, ja que el francès exigeix la presència explícita del subjecte: *elle est belle* (*elle* = una casa). Segons Solà, l'aplicació de *ell* al subjecte que no representa persones, és tan rebutjable com «preposició més *ell*»; reproduesc els quatre exemples que dóna Solà (que corresponen a Badia —el primer—, a Prudenci Bertrana —el segon— i a Fabra —el tercer i el quart), i a (3e-f) afegesc un cas distint que no és rar a la llengua escrita, tant amb la funció de subjecte (3e) com de nom subordinat (3f)

- (3) a. No puc deixar d'aduir un nombre relativament elevat de casos, per tal com *ells* forneixen la base de tot el treball (pàg. 37 (118))
- b. Algunes [esglésies] havien estat fortificades, però *ella* estava enclosa entre les muralles (pàg. 37 (119)).
- c. La intercalació del guionet o, en substitució d'*ell*, de l'apòstrof [...] ens indica [...] que [...]; *ella* [la dita intercalació] ens permet així mateix d'establir una distinció [...]. *Ella* fa, encara, innecessàries certes deformacions (pàg. 38 (120)).
- d. La forma femenina idèntica a la masculina és la correcta, i *ella* ha acabat per adoptar-se (pàg. 38 (121)).

2. És a dir, preposició més *ell* o *ella*.

- e. Les crítiques que segueixen tenen *totes elles* una característica comuna (Gual, 1988, pàg. 22).
- f. Els treballs recollits en aquest número [...] presenten una clara homogeneïtat temàtica i metodològica: en *tots ells* s'analitzen temes [...] (Pérez Saldanya, 1990, pàg. 5).

Les solucions que proposa Solà (pàgs. 36-37) són aquestes quatre: supressió del pronom (aplique a (4d-e) aquesta proposta en relació a (3e-f)).

- (4) a. No puc deixar d'aduir un nombre relativament elevat de casos, per tal com \emptyset forneixen la base de tot el treball (=3a).
- b. La forma femenina idèntica a la masculina és la correcta, i \emptyset ha acabat per adoptar-se (=3d).
- c. En tots els verbs [...] o en la immensa majoria \emptyset (=1b).
- d. Les crítiques que segueixen tenen *totes* \emptyset una característica comuna (=3e).
- e. Els treballs recollits en aquest número [...] presenten una clara homogeneïtat temàtica i metodològica: en *tots* \emptyset s'analitzen temes [...] (=3f).

ús dels demostratius o semblants, opcionalment amb repetició del nom³

- (5) a. Aquesta casa és bonica. No puc viure sense aquesta (casa) (=2).
- b. Amb el llibre i sense (el llibre) (Solà, pàg. 36 (117); prové de Badia).
- c. No puc deixar d'aduir un nombre relativament elevat de casos, per tal com *aquests* (*casos*) forneixen la base de tot el treball (=3a).
- d. Algunes [esglésies] havien estat fortificades, però *aquesta* (*església*) estava enclosa entre les muralles (=3b).
- e. La forma femenina idèntica a la masculina és la correcta, i *aquesta* (*forma*) ha acabat per adoptar-se (3d).
- f. Quan [...] s'omet una expressió [...] que [...] hi figuraria precedida d'un mot quantitatiu [...] o bé precedida d'un grup de mots enllaçats amb *aquesta* (*expressió*) per mitjà de la repeticició de

3. A §4 comentarem aquesta hipotètica opcionalitat.

[...], el representant de la dita expressió [...] o del grup format per aquesta (expressió) i la preposició de (=1c).

una altra construcció

- (6) La intercalació del guionet o, en substitució del guionet, de l'apòstrof [...] ens indica [...] que [...]; la dita intercalació ens permet així mateix d'establir una distinció [...]. D'aquesta manera (o amb aquest procediment) es fan, encara, innecessàries certes deformacions (=3c).

i ús de pronoms febles

- (7) a. Les nasals tenen la facultat d'assimilar-se la consonant que *els* va al darrera (=1a).⁴
 b. S'havia operat tal o tal canviament [...] i l'ortografia medieval *el* dissimulava o *hi* era incompatible (=1d).

En resum: «el catalán no admite el uso de [...] *ell, ella, ells, elles* referidos a cosas» (Badia, 1947, §105.2), i això no solament quan *ell* és un nom subordinat (preposició més *ell*), sinó també, segons Solà, quan *ell* és subjecte.

4. Aquesta proposta de Solà trobe que és problemàtica. Efectivament, si tenim en compte que tres pàgines abans hi ha aquesta dualitat

(i) [parlant d'una casa] Je luy ay ajusté vn pavillon / li he afegit un pavelló [construcció rebutjable] (pàg. 34 (111)).

(ii) J'y ay ajusté un pavillon / hi he afegit un pavelló [construcció acceptable] (pàg. 34 (111')) sembla que ara hauríem de recomanar.

(iii) Les nasals tenen la facultat d'assimilar-se la consonant que hi va darrera. Jo adoptaria la solució de suprimir el terme de *darrere* (que és una opció ben habitual en la llengua parlada), i per tant proposaria:

(iv) Les nasals tenen la facultat d'assimilar-se la consonant que va darrera. L'opció que propose la practicava Fabra, com veiem en aquests exemples, produïts per Solà (pàgs. 139-140, n. 21).

(v) Quan la segona vocal [...] és una *i* [...] i al davant va una vocal [...]

(vi) En tots els derivats la *i* porta dièresi quan va davant una altra vocal.

Cal observar que diguen el que diguen els informatius de la ràdio-televisió valenciana, el poble pla de València actua d'acord amb aquestes directrius, tot i que ha perdut el pronom feble *hi*, i per tant és tan normal dir (8a) com malsonant dir (8b)

- (8) a. ...aquestes basses d'arròs. *Algunes / totes* tenen uns marges molt ben fets. En *aquests marges* hi ha portells per deixar entrar l'aigua de l'Albufera durant l'embassada hivernal.
- b. ...aquestes basses d'arròs. *Algunes d'elles / totes elles* tenen uns marges molt ben fets. En *ells* hi ha portells per deixar entrar l'aigua de l'Albufera durant l'embassada hivernal.

Com que aquesta situació no deu ser privativa del valencià col·loquial, sinó extensible a tot el català col·loquial, resulta que ens trobem davant d'unes relacions sociolingüístiques que d'entrada semblen atípiques, ja que la normativa no va en contra de la llengua col·loquial, sinó tot al contrari: sanciona l'ús col·loquial i l'eleva al rang de norma; i és la llengua escrita (que sovint identifiquem amb la culta) la que va en contra simultàniament de la llengua col·loquial i de la llengua normativa⁵. Realment, això no és gens estrany si tenim en compte que la major part dels usos bandejats del pronom *ell* són ben habituals en castellà, i hi afegim que els catalanoparlants alfabetitzats en castellà escrivim fàcilment castellanismes lingüístics que en la llengua parlada no diem mai.

2. UN INTENT D'EMMARCAR EL PROBLEMA

En la llengua escrita (però no en la parlada que jo sàpiga) hi ha un abús del pronom *ell*, probablement per la influència del castellà escrit,

5. Josep Moran va observar en aquest Col·loqui que la *Gramàtica* de Fabra de 1912 no és normativa. Ara bé, jo diria que aquesta observació té un fonament formal o legal, però no real. Efectivament, aquesta gramàtica no és oficialment normativa (i per tant Moran té raó formalment), però els autors que s'ocupen o s'han ocupat de la normativa (com ara Badia o Solà), bé que la tenen en compte, com també la de 1956 (i per tant Moran no tindria raó realment).

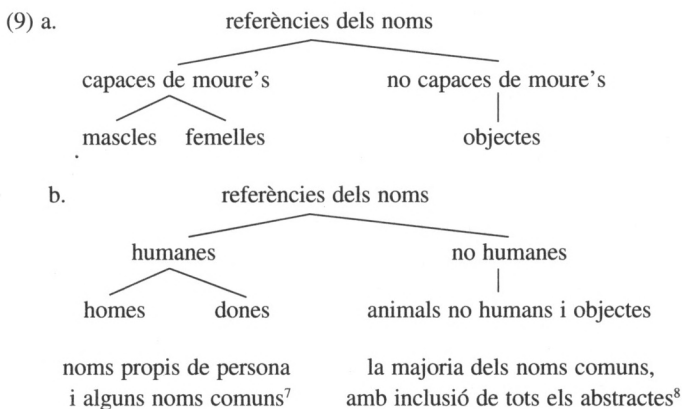
llengua que usa notablement més que el català els pronoms *él-ello-ella-ellos-ellas*, possiblement per la inexistència dels pronoms febles *hi* i *en* en castellà. Com que els lingüistes no solament han de proposar normes, sinó que també han d'explicar les causes i els efectes de cada norma, en les notes que seguiran intentaré buscar una hipòtesi que explique i justifiqui la norma de Fabra (1912), precisada per Solà (1972).

És molt comú parlar de l'oposició \pm *animat*, diferenciació que els nostres avantpassats degueren aprendre molt prompte, car deu ser la dels éssers que es poden moure per si mateixos (*els animals*) i els objectes que no poden fer això (*les coses*).⁶ Per una altra banda, al si dels *+animats* apliquem l'oposició \pm *masculí*, i tot plegat pot tenir implicacions en la morfologia dels noms, com ara en llatí, on hi havia aquesta oposició: *noms neutres / noms no neutres*, i al si dels no neutres, *noms masculins / noms femenins*. Ara bé, en l'evolució de la civilització, probablement hi ha la tendència a passar del concret a l'abstracte, tendència que deu ser el resultat d'anar passant des del món físic de la naturalesa al món psíquic i sociològic de la persona i la societat, de manera que com més va més noms abstractes tenim, més necessitem la cultura (cosa que no implica menysprear la natura), etc. En unes altres paraules: l'evolució de la civilització és una evolució en què anem passant de parlar del món físic a parlar sobretot del món psíquic i sociològic, i per tant la llengua va passant de giravoltar entorn de la natura a giravoltar entorn de la persona i la societat.

Tenint en compte l'observació anterior, jo formularia aquesta hipòtesi de treball: que aquesta hipotètica evolució tindria implicacions en el gènere, concretament aquesta: la tendència a passar de tenir el món com a centre a tenir-hi la persona i la societat, fa que hi haja la tendència a passar de l'oposició \pm *animat* a \pm *humà*. Notem que en les oposicions \pm *animat* i \pm *masculí*, la persona no apareix gens ni miqueta: no hi ha diferència entre una persona i qualsevol altre animal, i si volem diferenciar-ho haurem d'incorporar l'oposició semàntica \pm *humà* al si dels *+animats* i *+masculins*, i dels *+animats* i *-masculins* (animals mascles humans i animals

6. Deixaré sense tocar les plantes, que viuen però que no es poden moure (i per tant es troben entre els objectes i els animals).

femelles humans). Ara bé, no hi ha res que ens pugui impedir que canviem aquesta jerarquia per aquesta altra: en el món hi ha persones i no persones; les persones poden ser homes i dones (\pm masculí), i les no persones són això, no persones; és veritat que hi ha animals i coses, i animals mascles i animals femelles, però això, senzillament, no ens interessa (o és secundari). Vegem-ho gràficament a (9a) hi ha el sistema que parteix de l'oposició semàntica \pm animat, i a (9b) el sistema cap al qual potser anem)

7. Molts dels noms comuns que es refereixen obligatòriament a persones admeten la distinció de gènere, com ara *xiquet-xiqueta* o noms d'oficis (per exemple, *doctor-doctora*), encara que la distinció no és obligatòria (*nadó, criatura*). No pocs d'aquests noms eren originàriament adjectius, adscripció categorial que pot ser encara dominant (com ara *vell-vella*) o marginal (com ara a *xiquet-xiqueta*)

- (i) S'ha mort el gat més vell.
- (ii) He vist un vellet demanant almoïna.
- (iii) El (fill) més xiquet se n'ha anat d'excursió.
- (iv) Un xiquet de Xàtiva ha guanyat el premi de narrativa infantil.

8. Per a una distinció entre els noms concrets i els noms abstractes, vegeu la distinció que proposa SARAGOSSÀ (1991b).

El lector podria objectar que les oposicions \pm animat i \pm masculí sembla que funcionen en moltes llengües (o en totes), i fins hi ha estudis recents que s'hi refereixen, com ara «Hi» *datiu inanimat*, de Gemma Rigau. Tanmateix, això potser no és ben bé així. Si agafem una llengua com la catalana, veurem que el gènere morfològic només és informatiu sobre el gènere de la referència en el cas dels noms propis personals

- (10) a. Pere, Arnau, Cosme, Josep
 b. Magadalena, Eulàlia, Elisa, Rosa.
 c. Empar, Montserrat

on a (10c) hi ha un nom, *Empar*, que no té marca morfològica de femení (però sabem que les persones portadores d'aquest nom són dones, tot i que el nom comú *empar* és masculí morfològicament) i fins una paraula, *Montserrat*, que a pesar que es refereix a dones té una terminació morfològica masculina (i formada per un nom masculí i un adjectiu amb la terminació masculina). Resulta, per tant, que els noms propis personals (que són una bona part dels que tenen el tret $+humà$) tenen al seu si el tret semàntic \pm masculí (independentment que tinguen una marca morfològica o no, i fins i tot encara que tinguen una marca morfològica contrària al tret semàntic del gènere).

Ara bé, quan passem dels noms humans (els propis personals i alguns noms comuns, com ara *nen-nena*) als no humans, ¿què hi passa? Si ens centrem en els animals que són més semblants a nosaltres, els mamífers (això és, els animals en què podem veure el sexe més fàcilment), podem observar que aquells que han tingut més importància per a la persona a causa de l'alimentació o el treball, en general tenen noms distints per al masculí i per al femení (inclosos nosaltres mateixos, les persones)

- (11) Home-dona, cavall-egua, bou-vaca, mardà-ovella, verro-truja

Quan ens n'eixim d'aquest conjunt de noms, tan reduït, aleshores veiem que en una llista de noms com ara aquesta

- (12) Gos, conill, colom, guatla, serp

podríem dir que són noms genèrics que s'apliquen tant al masculí com al

femení (i per tant no il·lustren sobre el gènere). Ara bé, dins del conjunt de noms que tenen com a referència animals no humans n'hi ha uns quants (segurament molt pocs) que s'adapten molt bé al gènere (com ara *gossa*); uns quants més (segurament també pocs) que s'adapten al gènere, encara que l'ús no és massa freqüent (com ara *conilla*); un tercer grup (que també deu ser reduït) que només al cap de les mil s'adapta al gènere (com ara *coloma*); finalment, hi ha un altre grup, aclaparadorament majoritari, que o bé ha de recórrer a les expressions *una guatla femella-una guatla mascle*⁹ en el cas que sapiguem distingir els mascles de les femelles, o bé no pot informar sobre el gènere perquè en general no sabem si n'hi ha (el cas de *serp*).

Si aquestes observacions són correctes, resultaria que el gènere només tindria validesa en els antropònims (noms propis), en alguns noms comuns relacionats amb la persona (*nen-nena, mestre-mestra*) i en un petit conjunt d'animals (sobretot mamífers; *gos-gossa*), però en dotzenes i més dotzenes d'animals (molts centenars en realitat) el nom no té realment gènere des d'un punt de vista semàntic, és a dir, no informa sobre el gènere de la referència, i per això són factibles llengües com l'anglès, on hi ha distincions de nombre però que jo sàpiga no de gènere, cosa que s'ha propagat als especificadors del nom (*this-these*) i als adjectius en general, que són invariables.¹⁰ Realment, els morfemes de gènere en el nom i l'adjectiu és un heretament romànic del llatí que sembla que té una utilitat comunicativa ben baixa, com ara en oracions on l'adjectiu és predicatiu i pot referir-se al subjecte o a l'objecte

- (13) a. El Martí l'ha vista molt satisfet (predicatiu del subjecte).
 b. El Martí l'ha vista molt satisfeta (predicatiu de l'objecte).¹¹

9. Notem que aquestes expressions les podem aplicar a noms la morfologia dels quals permet de formar el femení o el masculí: *un colom femella, una rata mascle*.

10. Cal dir que Aristòtil (que segons SARAGOSSÀ, 1991a, apèndix 7, devia tenir una visió general de la Sintaxi) no considerava els morfemes de gènere, però sí els de nombre; vegeu *Poètica*, cap. 20.

11. Quan l'adjectiu no és predicatiu sinó restrictiu, el català tendeix a posar-lo abans que els SPs. Efectivament, si sentim l'oració de (i), pensem que allò que és

En el cas que les observacions que he fet sobre el gènere fossen certes, hi hauria un altre problema, l'oposició *±animat*. Si anem a l'article de Rigau (1978) i deixem estar la qüestió dels pronoms febles, tan problemàtica, podríem observar que encara que Rigau parla sovint de l'oposició *±animat*, la veritat és que no dóna ni un sol exemple que corresponga a un animal no humà.¹² Més encara: la maror que hi ha darrere dels pronoms febles, fa que Rigau s'haja d'enfrontar de tant en tant amb excepcions i zones fosques, i una de les formes d'intentar resoldre un grup de casos problemàtics com

- (14) a. A la parròquia, l'alcalde li ha regalat un orgue (pàg. 100 (2b)).
 b. El pare li dóna corda [al rellotge] (pàg. 100, n. 7).

és recórrer al concepte «personalització» (pàgs. 99 i 100), però no a «animallització», o «animament», o «animació», etc. Davant d'això potser seria convenient preguntar-nos si Rigau no estarà parlant en realitat de l'oposició *±humà* sota el rètol *±animat*. Cal dir que l'oposició *humà / no humà* (o *persona / no persona*) no ha de ser recent en la Lingüística, ja que la *Gramàtica* de Port Royal no parlava de l'oposició *±animat*, sinó de l'oposició *persones / coses* (Solà, pàg. 34), oposició que reprèn Solà («tant la referència a persones com a no persones», pàg. 36)¹³ malgrat que entremig ha citat Badia (que parlava de «objetos inanimados», Solà, pàg. 35).

groc és el plàstic, no el llapis, i per això és malsonant una oració com la de (ii)

- (i) Dóna'm el llapis de plàstic groc.
 (ii) He trobat la ploma de plàstic negra.
 (iii) He trobat la ploma negra de plàstic.

Sembla per tant que la concordança entre l'adjectiu i el nom no pot tenir ací cap utilitat comunicativa.

12. Una possible classificació dels noms que hi apareixen exemplificats podria ser aquesta: antropònims (*Pere*), noms comuns referits a la persona (*nena*), noms comuns referits a la societat (*universitat*), noms concrets inanimats (*taula*), i cap nom comú animat no humà.

13. Notem que l'oposició *persones / coses*, no rara en la Lingüística, banreja els animals no humans, i per tant la rectificació de Solà (*persones / no persones*) en relació a la *Gramàtica de Port Royal* és ben correcta.

3. CONCLUSIÓ I EIXAMPLAMENT DEL PROBLEMA INICIAL

La normativa catalana rebutja des de 1912 l'aplicació de *ell* a coses; aquest rebuig no afecta possiblement la llengua parlada (que actua en concordança amb la norma, com a mínim a València), sinó només l'escrita. Tanmateix, la llengua escrita dels nostres propis lingüistes infringia aquesta norma durant els dos primers terços del segle xx. Aquesta infracció, possiblement perquè, globalment, els nostres lingüistes, escriptors i correctors deuen haver fet poc de cas de la denúncia que va fer Joan Solà el 1972, no ha cessat en el darrer terç del nostre segle, i per això seria molt fàcil arrebregar centenars d'exemples posteriors al 1972 en què *ell* s'aplica a noms la referència dels quals és no humana; heus-ne tres exemples que pertanyen a una mateixa pàgina

- (15) a. La llengua literària ultrapassa [...]. Per una altra banda planteja la greu qüestió del conflicte que s'entaula entre ella i els dialectes locals (Casas, 1990, pàg. 60).
- b. Tot allò que fa referència a [...] pertoca a la lingüística externa. No hi ha dubte que és en aquest punt on la distinció entre *ella* i la lingüística interna sembla més paradoxal (Casas, ídem).
- c. Pensem que l'estudi dels fenòmens lingüístics externs és molt profitós; però és fals dir que sense *ells* no podem conèixer l'organisme lingüístic intern (Casas, ídem).

La causa del comportament del català col·loquial podria ser aquesta: que el nostre poble està passant de l'oposició *animat / no animat* (=animals / coses) a *humà / no humà* (=persones / no persones), i com a conseqüència ha reservat el pronom *ell* per a les persones. Per una altra banda, la causa de la separació entre la llengua parlada i l'escrita deu ser la influència del castellà escrit, que aplica sense vacil·lacions *ello-ella-ellos-ellas* a noms no humans.

Ara bé, la reserva de *ell* per a noms humans planteja alguns problemes. Efectivament, jo no trobe gens problemàtic eliminar redundàncies inútils,¹⁴ repetir el nom en determinats

14. *Darrere d'elles* → *darrere*: les consonants tenen la facultat d'assimular-se la consonant que va darrere (=1a).

contextos,¹⁵ o, no cal dir-ho, usar el pronom feble *hi*; però aquestes opcions no sempre són vàlides, com veiem en aquests exemples

- (16) a. Aristòtil afirma que ni tan sols el verb *ésser* és per per *ell mateix* signe de l'existència de la cosa (Gual, 1988, pàg. 33).
 b. És un error usar relacionalment conceptes que no tenen cap relació entre *ells* (*mateixos*).
 c. ? Aristòtil afirma que ni tan sols el verb *ésser* és pel *mateix verb ésser* signe de l'existència de la cosa.
 d. ? És un error usar relacionalment conceptes que no tenen cap relació *entre aquests* (*mateixos*) *conceptes*.

Efectivament, a les oracions de (16a-b) no podem recórrer al pronom feble *hi* ni a la supressió de *ell*; per una altra banda, recórrer a una altra construcció lingüística implica bandejar unes construccions lingüístiques que són ben naturals;¹⁶ i finalment, la repetició del nom (16c-d) és molt carregosa, acceptable solament en un context on el nom repetit siga molt emfàtic.

Casos com els de (16a-b) (que caldria estudiar per veure quin abast contextual i preposicional tenen) fan pensar que caldria relaxar la normativa. Però també hi ha una altra possibilitat en el cas que vulguem preservar l'associació popular *ell-nom* humà: recomanar per als casos de (16a-b) el pronom *si*, que sembla que té molt poca força popular més enllà d'algunes poques expressions com *tornar en si* ('recuperar el coneixe-

Totes elles → *totes*: Les crítiques que segueixen tenen totes una característica comuna (=3e).

15. Com ara en aquests exemples

- (i) No puc deixar d'aduir un nombre relativament elevat de casos, per tal com *aquests casos* forneixen la base de tot el treball (=3a).
 (ii) Algunes [esglésies] havien estat fortificades, però *aquesta església* estava enclosa entre les muralles (=3b).

16. Un modificador causal introduït per la preposició *per* en el cas de (16a), i el modificador introduït per la preposició *entre* a (16b).

ment'),¹⁷ de tal manera que es podria preferir (17a-b) a (16a-b). No cal dir que aquesta convenció comportaria preferir (17c) (que és la construcció de la llengua col·loquial si no vaig errat) a (17d)¹⁸

- (17) a. Aristòtil afirma que ni tan sols el verb *ésser* és per *si mateix* signe de l'existència de la cosa.
- b. És un error usar relacionalment conceptes que no tenen cap relació entre *si* (*mateixos*).
- c. La Marta i la Júlia tenen molt bona relació *entre elles*.
- d. La Marta i la Júlia tenen molt bona relació *entre si*.

Aquesta proposta, però, té una limitació: que l'antecedent de *si* ha de ser el subjecte de l'oració on figura, com veiem a (18a-d) o als exemples de (15), per la qual cosa cal recórrer a la repetició del nom (18e-f), al pronom feble *hi* (18f) o a una altra construcció (18f)

- (18) a. El cos humà, però, per molt fràgil que siga és part de la persona i *a través d'ell* s'afecta la dignitat personal («Saó», 138, febrer de 1991, pàg. 36).
- b. En els casos molt nombrosos en què els testimonis de l'antropologia i de la llengua concorden, no cal que els oposem ni que triem *entre ells* (Casas, 1991, pàg. 289).
- c. ??? El cos humà, però, per molt fràgil que siga és part de la persona i *a través de si* s'afecta la dignitat personal.
- d. ??? En els casos molt nombrosos en què els testimonis de l'antropologia i de la llengua concorden, no cal que els oposem ni que triem *entre si*.
- e. El cos humà, però, per molt fràgil que siga és part de la persona i *a través del cos* s'afecta la dignitat personal.

17. Vegeu unes poques expressions més al DCVB, *si*.

18. En l'ús de *si* com a pronom anafòric referit al subjecte, els exemples del DCVB cessen en acabar-se l'edat mitjana, cosa que no deu ser casual. Ara bé, no hi ha cap observació dels autors, i a la l'entrada *ell* no he vist exemples en què aquest pronom siga anafòric del subjecte. Al DECLC no hi ha aquesta qüestió, ja que Coromines reserva la qüestió dels pronoms per a la gramàtica.

- f. En els casos molt nombrosos en què els testimonis de l'antropologia i de la llengua concorden, no cal que els oposem ni que triem *entre aquests casos* / ni que *hi* triem / ni que *ens decantem per cap banda*.

Una qüestió que cal deixar a la decisió del parlant és el fet de tractar la referència de noms no humans com si fossen referències humanes

- (19) a. Les persones no hem fet l'univers, sinó que *ell* ens ha fet a nosaltres.
 b. [parlant d'uns esclata-sangs misteriosos —i explícitament endimoniats] Inclús, un any hi va anar un beneficiat a veure'ls i beneir-los amb aigua beneïda per si tenien res a veure amb l'ànima del condemnat; però *ells* tots els anys naixen puntualment per obra, sens dubte, del dimoni (Escartí, 1988, pàg. 42).

4. MÉS CONSEQÜÈNCIES I PROBLEMES DE L'OPOSICIÓ \pm HUMÀ

Si el nostre poble està passant de l'oposició \pm animat a \pm humà, aquesta evolució deu tenir diverses conseqüències. ¿Quines són aquestes conseqüències? Ací em limitaré a apuntar-ne algunes. La reserva de *ell* per a noms humans no ha comportat (encara) la creació d'un pronom de tercera persona per als noms no humans (cf. l'anglès *he-she / it*), però sí que hi ha aquesta distinció: la tendència a reservar *aquest-aqueix-aquell* (usats com a pronoms) per als noms personals, i *açò-això-allò* per als noms no animats. Efectivament, si preguntem per una persona que veiem pel carrer, ningú no dirà actualment (20a).¹⁹ En el cas dels animals, en el meu dialecte no es pot recórrer a *aquest-aqueix-aquell* (com a pronoms), sinó que cal usar-los com a adjectius (i marginalment recórrer a *açò-això-*

19. Tinc entès que a l'edat mitjana (19a) sí que era factible, i el DCVB informa que *açò* es pot aplicar actualment a persones a Mallorca i a Menorca.

allò); per exemple, si veiem un gos pel carrer, podem dir (20c) o (20d), però no (20e)

- (20) a. ¿Qui és *allò*?
 b. ¿Qui és *aquell* / *aquella*?
 c. ¿De qui és *aquell gos* / *animal*?
 d. ¿De qui és *allò*?
 e. ¿De qui és *aquell*?

L'aplicació dels demostratius com a “pronoms” és factible, però en contextos restringits com ara *aquests* (on a (21a) hi ha elidit un nom clarament i rotundament, i per tant els demostratius no són pronoms sinó adjectius)

- (21) a. Jo llegiré *aquest llibre* i tu *aquell*.
 b. En contextos restringits com ara *aquest*:...

No cal dir que aquestes distincions són boiroses (i per tant caldria estudiar-les per aclarir-les i precisar-les), però tot i la foscor, aquestes distincions ens fan claror sobre una qüestió que hem introduït a §1: que es pugui dir indistintament (22a) o (22b), (22c) o (22d), etc. (vegeu els exemples de (5))

- (22) a. *Aquesta casa és bonica*. No puc viure sense *aquesta casa*.
 b. *Aquesta casa és bonica*. No puc viure sense *aquesta* .
 c. No puc deixar d'aduir un nombre relativament elevat de casos, per tal com *aquests casos* forneixen la base de tot el treball.
 d. No puc deixar d'aduir un nombre relativament elevat de casos, per tal com *aquests* forneixen la base de tot el treball.

No tinc gens clar que Solà proposàs aquestes dualitats, i la deducció que jo he fet podria ser un efecte de la seua escriptura, sovint tan sintètica.²⁰ Més encara: enfront de (23a), de Gabriel Ferrater, Solà proposa qualsevol de les

20. Vet ací la regla general que dóna: «*aquest*, etc., o repetició del substantiu» (pàg. 37). No m'aturaré a interrelacionar aquesta regla amb els exemples (119) i (121) (pàgs. 37-38; hi proposa explícitament el demostratiu tot sol), ja que això hauria de formar part d'una investigació que proposaré de seguida.

solucions que hi ha a (23b), sense deixar-se influir pel fet que hi ha una “personalització”

- (23) a. L'escarni que se li oposava requeia en darrer terme sobre la Veu, i *aquesta* no tenia dret a deixar-se humiliar.
 b. L'escarni que se li oposava requeia en darrer terme sobre la Veu, *la qual* (o *i la Veu*; o *i aquesta Veu*) notenia dret a deixar-se humiliar.

I bé, ¿per què podem dir construccions com les de (21) però en canvi construccions com les de (22b), (22d) o (23a) són malsonants (o jo les hi trobe), encara que no són inaudites en la llengua escrita (però sí en la parlada, on jo no tinc consciència d'haver-les sentides mai)? ¿Quines condicions s'han de donar perquè puguem elidir els noms regents dels demostratius?²¹ És una qüestió que caldria investigar; concretament, hauríem de veure el comportament de la llengua parlada i les necessitats de la comunicació escrita, i a partir d'això establir unes directrius a seguir (les quals no tenen per què coincidir amb allò que predomina en el castellà escrit).

Diguem finalment que hi ha més pronoms l'ús dels quals té en compte l'oposició \pm humà: *algú*, *ningú* i *tothom* / *quelcom*, *res* i *tot*, *qui* / *què*.²²

21. És molt probable que els demostratius tinguin una cosa comuna amb molts altres adjectius (com ara *jove*, *atrevit*, *vergonyós*, etc.): que només admeten un ús genèric quan es refereixen a la persona

- (i) Avui de matí pensava que l'ímpetu dels *joves* va sovint acompanyat d'una propietat negativa: ser massa creguts

Això, però, és només una part de la problemàtica, ja que aquesta qüestió és aliena a la qüestió plantejada en els exemples de (22) i (23) (que és comuna als noms humans i no humans i és la més interessant des d'un punt de vista sintàctic).

22. Notem que el pronom *què* no s'aplica només a objectes i la referència de noms abstractes, sinó també a animals no humans: *¿què has vist / caçat, ànecs o fotges?*

5. CONCLUSIÓ GENERAL SOBRE EL PRONOM *ELL*

Si la hipòtesi de §2 és correcta (el nostre poble estaria passant de l'oposició \pm animat a l'oposició \pm humà com a principi rector de l'ús de certs pronoms), aleshores es derivaria que la norma de Pompeu Fabra i Joan Solà sobre l'ús d'aquest pronom seria una norma progressista, una norma que no solament no és servil cap al castellà, sinó que també (i sobretot) sanciona una evolució lingüística del nostre poble. Tanmateix, enfront d'aquest panorama sa, refrescant i de progrés, hi ha una pràctica escrita parcialment reculista, ja que no rarament no solament esdevé servil del castellà, sinó que també (i sobretot) s'allunya i s'encabota contra la llengua col·loquial i la llengua normativa, aquesta volta sortosament agafades de la mà.

ABELARD SARAGOSSÀ

BIBLIOGRAFIA

- ARISTÒTIL (s. IV a.C.): *Retòrica. Poètica*. Traducció catalana de Joan Leita (Barcelona, Laia, 1985).
- BADIA, ANTONI M. (1947): *Los complementos pronominalo-adverbiales derivadors de ibi e inde en la Península Ibérica* (Madrid).
- CASAS, JOAN (tr.) (1990): *Cours de linguistique générale* (Paris, Payot, 1916) [traducció: Barcelona, Eds. 62].
- COROMINES, JOAN (1976): *Entre dos llenguatges*, tres volums (Barcelona, Curial).
- DCVB (1930-1962): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, d'ANTONI M. ALCOVER i FRANCESC DE B. MOLL, deu volums (Palma de Mallorca).
- DECLC (1980-1991): *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, de JOAN COROMINES, Nou volums (Barcelona, Curial).
- ESCARTÍ, VICENT J. (1988): *Barroca mort* (Alzira, Bromera).
- FABRA, POMPEU (1912): *Gramàtica de la lengua catalana* (Barcelona).
- GUAL, RAMIR (tr.) (1988): *Semiotica e filosofia del linguaggio* (Torino, Einaudi) [traducció: Barcelona, Laia].
- LANCELOT, C. i A. ARNAULD (1660): *Grammaire générale et raisonnée* (Paris).
- PÉREZ SALDANYA, MANUEL (1990): *Presentació*, «Caplletra», 8, pàgs. 5-6.
- RIGAU, GEMMA (1978): *Hi, datiu inanimat*, «Els Marges», 8, pàgs. 33-53.

SARAGOSSÀ, ABELARD (1991a): *Alguns aspectes de l'estructura sintàctica de l'oració*. Tesi doctoral (València, Universitat de València).

——— (1991b): *Sobre l'oposició semàntica ±concret*, dins ANGEL LÓPEZ I EVANGELINA RODRÍGUEZ: *Miscel·lània Homenatge Enrique García Díez*, pàgs. 417-423 (València, Universitat de València).

SOLÀ, JOAN (1972): *Estudis de sintaxi catalana*. Dos volums (Barcelona, Ed. 62).
(En el segon volum use la tercera edició, 1982.)